

EN LITEN HISTORIK ÖVER MARIEDAMMS SAMHÄLLE

Markägande

Mariedamms samhälle kom att växa upp på marker som tillhörde bönderna i Norra och Södra Björnfall samt Mariedamms herrgård (Trehörnings ägor).

Kartan nedanför t.v. visar området där samhällets centrum kom att växa upp.

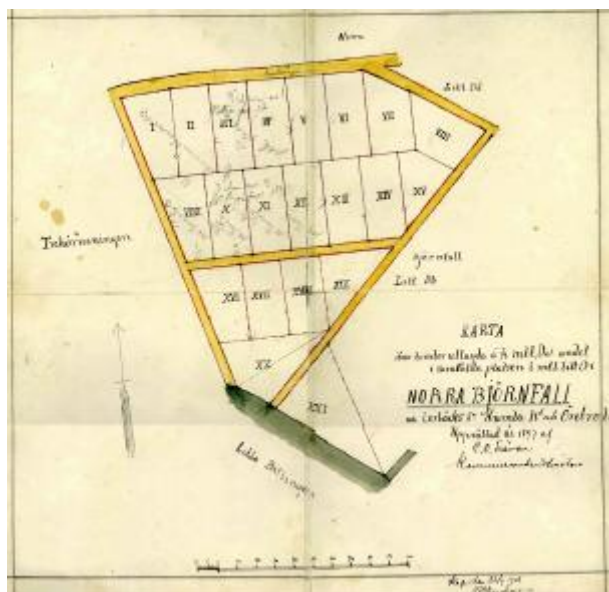
I handlingar över laga skiftet från **1848** tillhör området Jan Gustav Ersson i N Björnfall. [I handlingar från 1891](#)¹ visas området som en samfällighet.

[1896 delas samfälligheten](#)² upp så att **Da** kom att tillhöra Skyllbergs bruk, **Db** Berglunds sterbhus, **Dc** A.G. Ersson, **Dd** P-A Nordin.

På kartan t.h. visas den tomtuppdelning som gjordes **1897** (Frömans karta)

Karta ovan: från delning 1896 Karta t.v. Frömans tomtkarta från 1897. Från Bo Hagefalk

Mariedamms tidiga historia

Uppgifterna är till en del hämtade ur Gustaf Sahlströms bok "Några drag ur Lerbäckes historia" och från Sven-Åke Björndahls hemsida.

Före **järnvägen** som blev färdig 1872 fanns det inte så många hus i Mariedamms samhälle. [Skirtorpet](#) byggdes omkring år **1650**, [Norra Hult 1851](#), [Skogalund](#) och [Sandstorp 1860](#) och [Gamla Skolan 1865](#).

Den användes fram till 1904 då den nya skolan byggdes. **Gamla skolan** övertogs av SJ. Största delen av marken i samhället tillhörde gårdarna i Norra Björnfall och i södra delen av samhället Södra Björnfall. Bland de första som uppförde byggnader var bergsmannen Carl Gustaf Jansson från Lassafall och nämndeman Carl Victor Bergqvist från Dunsjö. Carl Gustaf Jansson byggde [Björkängen](#). Bergqvist hyrde marken där han byggde huset där dottern fru Wallström drev hotellrörelse ([Skirsjöstrand](#)). Han hyrde marken av nämndemannen Jan Gustaf Ersson som ägde en av gårdarna i Norra Björnfall. (Arrendekontrakt bifogas).

Gamla [Sjövik 2](#), som revs 2006, har inrymt både bryggeri, garveri och mejeri. Där hade även Malmberg sin elfirma. I Sjövik fanns också

¹ 18-LER-148

² 18-LER-360

Mariedamms telefonstation, som till en början bestod av tretton abonnenter, vilket var kravet för att ha egen telegrafstation. I Mariedamm fanns endast åtta, varför man fick öka ut med fem från Zinkgruvan. I huset hade polisman Göte Jansson sitt kontor, distriktssköterskan Signe Larsson distriktssköterskemottagning och Göran Tångring Nerikes-
Allehandas lokalkontor.

För varuutbudet var det väl sörjt. Josua Andersson hade affär ("[Gamla Affären](#)") intill järnvägen ovanför Björkängen. Där Skirsjögården nu ligger fanns [Mariedamms handelsbolag](#), som senare övertogs av Jonne och Rune Andersson (**F:a Josua Andersson**). Henrik [Cederqvist](#) hade sin affär i Marieholm 2. Lokalerna där övertogs en period av Skandinaviska Banken som tidigare haft sitt kontor vid [Björkängen](#). Bankvalvet finns kvar. I Björkängen drev fru Alba Højdestrand en tid **pensionatsrörelse**. [Konsum](#) hade sin affär vid Utsikten, Skirsjövägen 4.

I **Marieholm** fanns även **bageri** och **konditori**. En del av konditoriet fick senare ge plats åt **posten**, som hade poststation där. Ytterligare ett kafé fanns vid Schjölinsro, "[Nancys kafé](#)". Huset byggdes av **urmakaren** Harry Schjölín, som till en början hade sin affär där. Där fanns också fru Ellen Hult från Isåsen som lämnade ut ransoneringskort. Harry lät 1940 bygga huset [Guldhamra](#) och flyttade sin verksamhet dit. På övervåningen fanns vissa tider en **tandläkarmottagning**. Huset köptes senare av Bo Widebäck, som en kort period hade en **radio- och TV-affär** .

I huset [Sjövik 1](#), Skirsjövägen 14, hade David Andersson sitt **skomakeri**. Han var även en ofta anlita frisör.

I den lilla backen efter Klackjärnsvägen låg ett växthus som tillhörde Billingen och som en tid användes av bröderna Bertil och Folke Gustavsson innan de byggde det stora fina **växthuset** på sin egen fastighet ([Blombacka](#)). Där bodde även systemen Ellen. Huset och växthuset ägs nu av Marita och Bosse Hagefalk. Bertil hjälpte också skidåkarna att få bättre glid på skidorna. På den tiden användes trätjära som grundvalla.

Örebro Sparbank hade ett lokalkontor i Josua Anderssons affär ([Mariedal](#)).

Det fanns **fyra smedjor** i samhället. **Johan Klingberg** hade smedja för tillverkning av klackjärn, [Uno Persson var legosmed med smedja och hovslageri vid Tureborg](#) och [Erik Albrektsson hade sin smedja på fastigheten Skirsjövägen 1](#) (Marieholm 1). [Elion Karlsson hade smedja på Skirsjövägen 14 \(Sjövik 1\)](#).

Vid [Kvarnlyckan](#) drev Oskar Andersson och senare hans son Ernst **kvarnrörelse**. Kvarnen brann ned till grunden 1946.

Kaleb Schjölín hade en **taxistation** på Furulidsvägen 7.

Detta är bara en kort summering. Mera finns att läsa i detta kompendium, bl.a. om de religiösa föreningarna och deras verksamhet, om Mariedamms kapell, om bastuföreningen, om ortsbefolkningen och om olika verksamheter inom sömnad och snickeri.

Några datum att notera:

Mejeriets nedläggning 1965, järnvägsstationen nedlades 1971, stavning av från Mariedam till Mariedamm ändades 1960, skolans nedläggning

1966, Konsums nedläggning 1967, den sista affären slog igen för gott 2000. Posten nedlades 1972 varefter postadressen var Zinkgruvan till 2012 då vi återfick Mariedamm.

Avskrift av arrendekontrakt.

Jag undertecknad bortarrenderar min ägande jordlägenhet som befinnes vid Mariedams Jernvägsstation emellan Landsvägen och sjön Skiren från utloppsbacken eller Herr Direktör A Grills ägoskillnad samt i Öster däriifrån uppåt backen sextio (60) famnar i längd, till Gästgäfvaren Carl Victor Bergqvist i Dunsjö emot en årlig arrendeavgift sextio (60) Riksdaler Riksmünt för år. Tillträdet får ske den 1 sta October innevarande år och den första arrendebetalingen skall erläggas den 1 sta October 1874 och sedan därefter hvarje år efter annat vid samma tid till mig den eller de som äga den hemmansdel i Norra Björnfall till vilken nämnde jordlägenhet hör och fortfarer arrendetiden för C v Bergqvist dess arvingar eller rätta innehavare så länge det nu bestämda arrendebelopp årligen ordentligt utbetalas, förhöjning eller uppsägning af arrendet får från jordägarens sida icke äga rum så länge arrendatorn ordentligt betalar ofvanstående arrende ägande arrendatorn eller hans rätta innehavare att å berörda lägenhet bygga och bebo efter eget gottfinnande utan hinder af mig eller framdeles blifvande jordägare dock skall jordegaren af arrendatorn erhålla skälig ersättning om någon skada genom arrendatorn, hans husfolk, hyresgäster eller den näring de på lägenheten idkar hans öfriga egendom utom de häröfvan föreskrifna gränser möjligen skulle blifva tillfogad. Arrendatorn beviljas icke taga in-teckning eller annan säkerhet än hvad detta Kontrakt förmår. Sålunda är å ömse sidor öfverenskommet och 2-ne exemplar här af i vittnens närvaro underskrifvit hvar af vi ett hvardera till oss taget som försäkras af Norra Björnfall den 3 augusti 1873.

Jan Gustaf Erson, jordägare.

Härmed nöjd och förbinder mig att förestående arrendebelopp utgöra dag som ovan.
C:v: Bergqvist, arrendator.

Vittnar: Carl Petter Andersson, Jan Andersson, Norra Björnfall.
1874 den 1 oktober är 60 Rd betalt, qvitteras Jan Gustaf Erson.

Tidningsreportage NT 1926-04-12

En plats, många ha rest förbi.

Parti av Mariedamm

Ofta hör man sägas, när det blir tal om Mariedam: "Ja, där har jag ofta rest förbi, men jag vet icke huru där är." Och dock finns det ganska mycket vackert att observera från järnvägen, blott man vet fånga det med blicken, medan tåget susar förbi.

Då man på järnväg nalkas Mariedam, har man på höger hand den vackra sluttningen "Solberga äng", där vartiden ännu finnas riklig tillgång på blå- och vitsippor, gullvivor och liljekonvaljer fastän från både ortens befolkning och från främmande gjorts kraftiga försök att utrota dem, Har man ögonen öppna kan man vid besök på platsen finna många andra Floras vackra barn.

Strax efter det man passerat denna äng på höger hand har man på vänster sida sjön Skirn med dess klara skira vatten, vilket föranlett sjöns namn. Och så är man framme vid stationen, som avundsjukt döljer själva samhället. Sedan man passerat stationen löper järnvägen alldeles i kanten av en större sjö, Skeppsjön. Ja på ett ställe går banken över en liten vik. Och snart har den resande lämnat både Mariedam och Närke samt farit in i Östergötland.

Betraktar man samhället, från stationens baksida, häpna många över att där finna nedanför en trappa, vilken troligen i sommar kommer att byggas om och på samma gång förskönas, en bred stensatt gata med väl klippta träd på båda sidor, och bakom dess vackra hus en del "villor". På sjösidan ligger först lite vid sidan handlande [Th. Karlssons villa](#), sedan utefter gatan i ordning handl. [Axel Perssons hus](#) med både mode- och skoaffärer samt rikstelefonstation, [Vallströms hotell](#), [Mejeriföreningens hus](#), där det också finnes Bröderna Andersson skohandel samt kafé. (De tre sistnämnda synas å bilden).

Uppe i backen ligga [missionshuset](#) samt banvakt J. A. Nordströms och handelsförestånd. [Josua Anderssons nybyggda hus](#). På höger sida om gatan ligga [Mariedams handelsaktiebol.](#), slaktare C. Gustavssons och [skollärare Anderssons](#) arvingars o. fröknarna Larssons hus. Där bakom synes fabrikör J. [Klingbergs vitglänsande villa](#). Nedanför hava vi handelsträdgården. [Vestbergs hus](#) och trädgård.

Att Mariedam är ortens centrum förstår man därav, att där finns 2 bankkontor utom postsparbanken och Örebro sparbank, vilken här håller kontor 2 gånger i månaden. Dessutom 2 diversehandlande, 2 slaktare, 2 skohandlare, 2 handelsträdgårdar, 2 modehandlare, 2 kaféer, hotell, skjutsstation, telefon, sågverk, kvarn, 3 torvströ fabriker, garveri, hovslageri.

Vintertiden lastas ut från järnvägsstationen stora partier skogsprodukter av olika slag samt potatis. Ännu kan man säga, att alla upplagsplatser på och kring stationen äro fulla med ved.

Men även de ideella strömningarna äro representerade. I nyssomnämnda missionshus håller missionsföreningen med ungdoms-, junior- och sångförening till samt dess söndagsskola. Icke långt från nämnda hus ligger folkskolan, anordnad som B1, och i dess närhet [godtemplarnas ordenshus](#), där en liten loge länge kämpat för sin tillvaro, men ännu finnes på skansen och under sista tiden något ökat sin numerär. Den har en liten pigg ungdomsloge. I dess hus samlas också ortens pingstvänner. Ena modeaffären slår också där emellanåt upp sitt lager, och där träffar man även Örebro sparbank kamrer. Ungefär 2 gånger i månaden är där också biograf. Men det är föreskrivet i överenskommelsen, att några filmer, som agitera mot rusdrycksförbud, icke få förevisas. Programmen hava också i allmänhet varit rätt goda. Men må vederbörande se till, att de icke bli sämre, utan hellre bättre.

Förr idkades i hela Lerbäck nubbsmide såsom hemslöjd. Nu är detta nästan nedlagt. I konkurrensen med fabriker kunde hemslöjden icke hålla stånd. Blott en och annan håller ännu på med det något litet.

Sedan ett par tiotal år har det arbetats för att få en körbro över järnvägen söder om stationen för att slippa den långa vägen i spiral kring stationen med övergång i körbanan norr om stationen, där det var många gånger svårt komma fram för tåg. Ville det sig väl kunde man få stå och vänta en hel timme. I höstas byggdes sådan bro, och nu håller man på att fylla bankar och ordna dem. Så snart är bron klar att användas. Glädjen däröver är, stor för alla, som skola trafikera sträckan Mariedam—Zinkgruvan.

Ett par andra önskemål finnas även. Det ena är, att det skulle bli någon tidigare tågförbindelse från Örebro och ännu mera till Motala. Som det nu är, kan man icke komma hem från Örebro förrän kl. 12,43 på middagen, och förr kan man icke resa till Motala, med den utsikten att icke få stanna där mer än något över 2 timmar, om man vill komma hem samma dag. Ett annat önskemål är att få till stånd badhus Ett mindre varmbadhus har funnits en tid i mejeriet. Men sedan mejeriföreningen inköpte huset, stängdes badhuset till sorg för dem, som ville bada under vintern. Vem kör nu fram frågan till resultat?

K.K-n

Travtävlingar på Skiren

Från början på 1910-talet och in på 1930-talet anordnades travtävlingar på Skiren

Tidningsnotis 1911:

Traftäfling kommer älven i år att ordnas på sjön Skirm i Mariedam., Dagen är ännu ej bestämd, men torde bli i början af februari. Ett 20 tal hästar äro redan anmälda. För traftäflingarna i Mariedam, som ett par år förut ordnats, har visats stort intresse i orten.

Foton från Rune Andersson

Gamla och nya vägar.

Som framgår av vägkartan nedan gick den södra tillfarten genom herrgårdens tomt innan järnvägen byggdes. Därefter grenade den sig. En gren gick förbi Grilliska graven, nedanför södra delen av Skiren och vidare norr ut. Den andra grenen gick vidare förbi Trehörnings masugn för att sedan dela sig mot Håkantorps-Solberga-Runsala och Isåsen.

Då Järnvägen kom 1872 byggdes vägen (Grilliska Vägen – "Långa Syna") från "Herrgårdskröken" till SÖ Skiren. Vägen visas på Generalstabens karta från 1878. Vid herrgården byggdes "Kinesiska muren" ungefär vid denna tid och vägen flyttade norr om den. En järnvägsövergång med grindar och banvakstuga byggdes här. Vid Mariedamms station fanns även en järnvägsövergång, liksom nu. Järnvägsbron byggdes 1925-26. Denna bro ersattes med den nu befintliga år 2000-2001.

Den gamla järnvägsbron

Den nya bron byggdes vid sidan av den gamla varefter den gamla revs. Den nu befintliga vägen till Isåsen-Zinkgruvan hade byggdes 1923. Den befintliga vägen till Håkantorps och Runsala byggdes på 1930-talet.

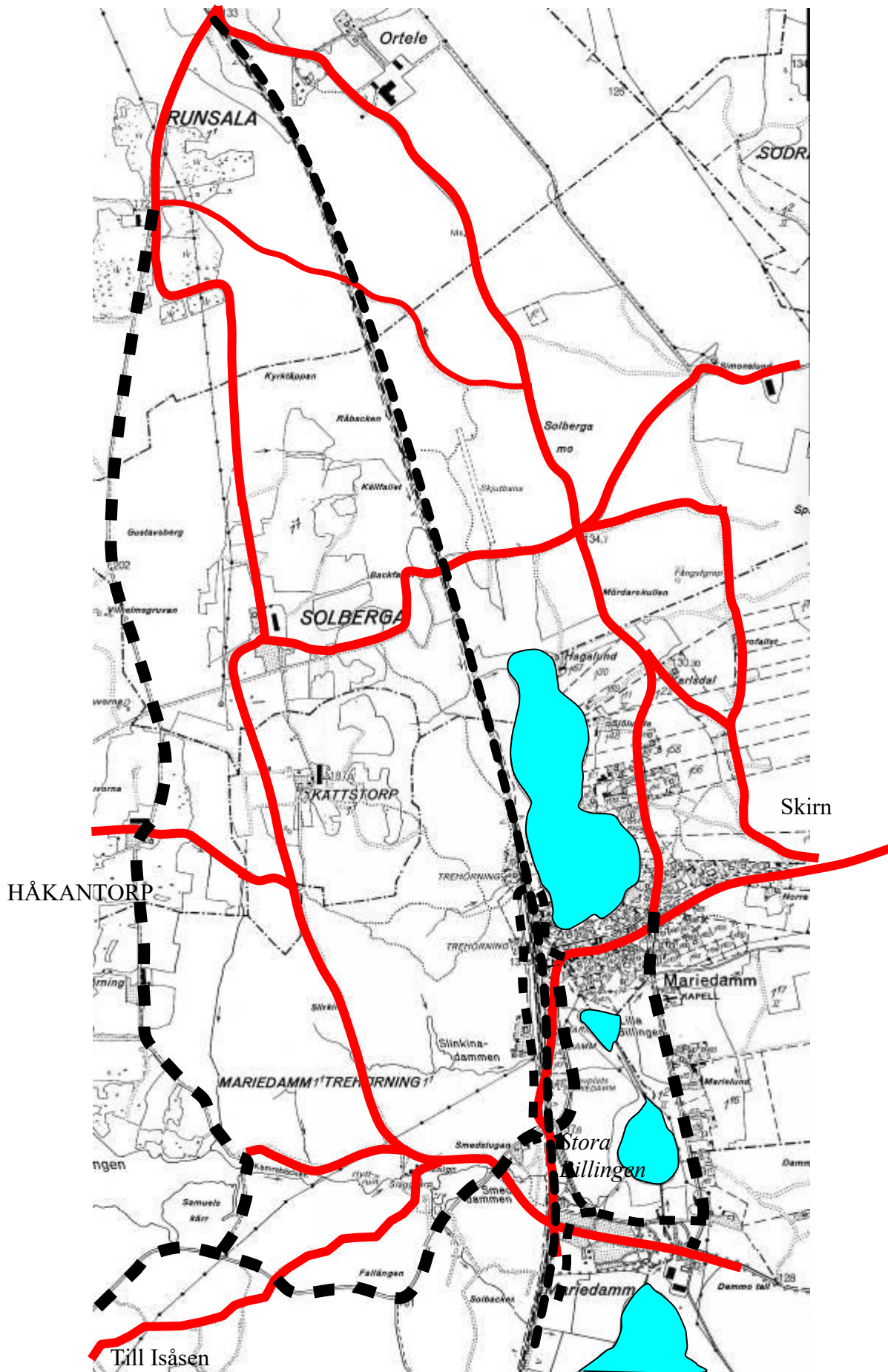
Anders Andersson från Mariedamm har skrivit en artikel om gamla vägar runt Mariedamm. [Artikelserie Bygd i förvandling: Om vägar i södra Lerbäck](#)

FÖRTECKNING
ÖVER
I ÖREBRO LÄN REGISTRERADE
AUTOMOBILER

I Mariedamm fanns 10 registrerade bilägare år 1925.

Reg. nr	Bilmärke	Hkr.ant	Namn, yrke	Adress
T 119	Ford	20	David Ekholm Chaufför	Skirsjöstrand. N B 1:68
T 319	Chandler	40	David Ekholm Chaufför	Skirsjöstrand. N B 1:68
T 703	Dodge	35	Gustav Wallström Gästgivare	Skirsjöstrand. N B 1:36
T 969	Ford	20	Rickard Pettersson (Öna-Rickard)	Öna Norra Björnfall
T 1017	Stoever	20	Caleb Schjölin Skjutsentreprenör	Norra Björnfall
T 1059	Overland	25	J.V. Schjölin Lantbrukare	Dunsjö
T 1115	Ford	20	Karlo Karlsson	Dunsjö
T 1273	Ford	20	Oskar Jansson Hemmansägare	Isåsen
T 1293	Ford	20	Teodor Karlsson Grosshandlare	Björkängen 1:2
T 1877	Overland	32	Erik Schjölin Chaufför	Norra Björnfall

Utdrag ur "Vem äger bilen" (Tryckt 1925. Pris 1:50)

Befolkningsutveckling.

Nedan finns kurvor som visar befolkningsutvecklingen i Björnfall, Mariedamms Herrgård med underlydande gårdar, torp mm samt Mariedamms samhälle under åren 1780-1937. Runt **1920** bodde som mest i detta område ca **700** personer (vuxna, barn och tjänstefolk i Skirtorpet sid. 1 amms samhälle bodde ca **225** personer. I dag finns ca 140 borast i samhället

Befolkningsutveckling i Mariedamm med omnejd under åren 1790 till 1937

